

А. Голдштајн, Ј. Барбић, М. Ведриш и Ж. Матић: ОБВЕЗНО ПРАВО, (уредн. А. Голдштајн), „Информатор“, Загреб 1979, стр. 423.

Југословенски Закон о облигационим односима ступио је на снагу 1. октобра 1978. године. Овај врло обиман закон (броји 1109 чланова) представља кодификацију великог дела грађанског права Југославије. Први његов део је посвећен основама облигационих односа (општи део), док су другим делом обухваћени поједини уговори у облигационом промету робе и услуга. Као разлог за обимност закона наводе се чињенице да се овим законом регулишу како облигациони односи у привреди тако и односи између појединаца. На обимност је утицала и законодавна техника тј. тежња да се избегне позивање на друге чланове, као и да се стручни изрази замене описивањем одговарајућег појма са жељом да се на тај начин Закон учини разумљивијим и приступачнијим онима којима је намењен.

Ако се узме у обзир да је ово први југословенски закон о облигационим односима, онда је разумљиво што је дочекан и у Југославији и у иностранству с великим интересовањем. Проф. А. Голдштајн са групом својих сарадника већ крајем 1978. године објављује први осврт на овај закон, а крајем 1979. године друго (измењено) издање које је предмет овог приказа.

1. А. Голдштајн, *Пролегомена Закона о обвезним односима*, (п. 5 — 81)

У првом делу своје студије аутор говори о уговорном праву Југославије, док у другом анализира и даје критички осврт на основна начела Закона о облигационим односима.

Теоретска основа Закона о облигационим односима произилази из Основних начела, а посебно чл. 1. у коме се наводи да се њиме уређује општи део облигационог права и уговорни и други облигациони односи ради стварања услова за слободан промет робе и обављање услуга у условима социјалистичке робне производње и за остваривање и развој самоуправних друштвено-економских односа на јединственом југословенском тржишту. Овим је, подвлачи аутор, изражено да правила Закона почивају на робно-новчаним односима и да треба да послуже југословенској тржишној привреди. Аутор, међутим, сматра да је навођење само робе и услуга неадекватно, јер се нпр. чл. 455. односи на некретнине (требало би навести да се Закон односи и на промет *добара*, подвлачи проф. Голдштајн, „јер се ради о јединственом закону за грађанскоправне и привредноправне послове“).

Осврћући се на дејство које самоуправни споразум има на уговор (чл. 6. и 22) аутор анализира ст. 2. чл. 22. у коме се наводи да ће уговор остати на снази (аутор сматра да је уместо израза „остати на снази“ требало употребити израз да је уговор „ваљан“ или „пunoважан“) и поред тога што је закључен супротно статуту или другом општем акту правног лица „осим ако је за то друга страна знала или морала знати или ако је овим Законом другачије одређено“. У пракси се, подвлачи проф. Голд-

штајн, може поставити питање начина утврђивања знања друге стране (провером у јавним регистрима?).

Закон о облигационим односима на много места указује на трговачке обичаје. Ипак основни члан је чл. 21. у коме се (у ст. 2) наводи да ће се на облигационе односе применити узансе „ако су учесници у облигационим односима уговорили њихову примену или ако из околности произилази да су њихову примену хтели“. Аутор је мишљења да формулација чл. 21. у ст. 1. уноси нејасноће истичући да су учесници у облигационим односима „дужни“ да поступају „у складу са добрим пословним обичајима“. Обичаји су, подвлачи проф. Голдштајн, „диспозитивна правила, па не постоји дужност поступања по њима, јер се могу искључити“. Сем тога, аутор сматра да је у Закону учињена грешка јер су *добри пословни обичаји* на неколико места (чл. 21, 143) помешани са *добрим обичајима* (који се користе у смислу морала). Ове термилошке грешке могу да изазову забуну и проблеме „јер пословни обичаји никад нису били и не могу бити принудне природе“. С овим у вези указано је и на чл. 1107, нарочито ст. 2, у коме се наводи да се Опште узансе за промет робом неће примењивати после ступања на снагу Закона о облигационим односима „у питањима која су њиме регулисана“. У вези с овим чланом (за који аутор каже да је штета „што је тако важан извор привредног и уговорног права стављен у прелазне и завршне одредбе“ (аутор подвлачи да је „тај члан у супротности са Основним начелима закона (чл. 21. и 18), као и с многобројним одредбама Закона које упућују на примену обичаја али је (овај члан) такође контрадикторан *in se*, јер су три става овог члана мећу собом несугласна“. Кад би за примену обичаја био потребан изричит пристанак, као што се то наводи у чл. 1107. Закона о облигационим односима, „онда не само да би се наша пракса разликовала од досадашње и опште прихваћена, већ би се нашли пред непремостивим тешкоћама“. За чл. 9. и 14. наводи се да се њима понавља и прецизира оно што је већ предвиђено у Уставу СФРЈ (члан 255) и у Закону о удруженом раду (чл. 3, 21).

У погледу правне заштите потрошача аутор критикује терминологију чл. 8. која по њему није грађанскоправна већ подсећа на ону која се користи у управном праву. Говори се о „грађанима“ и „дужностима“ оних који нуде своју робу или услуге потрошачима: („основне и друге организације удруженог рада, задруге и радни људи који самостално обављају делатности личним радом“). Неадекватна терминологија у чл. 8. ипак мање смета од чињенице што ове одредбе „нису нашле у Закону конкретна решења како да се основна начела Закона у том погледу остварују“.

2. Ј. Барбић, *Закон о обвезним односима и положај организације удруженог рада у правном промету* (п. 87 — 241).

У погледу правног положаја организација удруженог рада (ОУР) треба истаћи да је за њих релевантан Закон о удруженом раду (којим су урђена статусна питања), као и Закон о облигационим односима, чије

се одредбе примењују у свим случајевима кад ОУР ступају у правне односе с другим ОУР, тј. у случају кад судељују у правном промету. Аутор је своја исцрпна излагања о овој важној проблематици поделио у 4 дела с тим што је први део посветио самоуправним општим актима ОУР и уговорима, други односу самоуправног споразума ОУР и уговора склопљен с трећим лицем, трећи део је посвећен разним врстама одговорности за преузете обвезе, док је у четвртом делу обрађено питање заступања ОУР.

Нема сумње да је од посебног интереса питање односа самоуправног општег акта ООУР и уговора. Ово питање одавно окупира пажњу великог дела југословенске правничке јавности, па су отуда разматрања проф. Барбића утолико занимљивија. Он с овим у вези цитира чл. 22. Закона о облигационим односима у коме с наводи да „друштвена правна лица и грађанска правна лица у заснивању облигационих односа поступају у складу са својим статутом и другим општим актима“. Закон даље одређује (чл. 54) да „правно лице може закључивати уговоре у правном промету у оквиру своје правне способности“. За одређивање правне способности релевантни су самоуправни споразуми о удруживању као и акт о оснивању ОУР. Аутор сматра да би у интересу правне сигурности било боље да о овоме постоје и одредбе у законским прописима.

Одговорност ОУР је једна од централних тема у прилогу проф. Барбића. Према југословенском праву, ова одговорност може бити солидарна, подељена и субсидијарна. Солидарна одговорност организације удруженог рада може да настане на основу самоуправног споразума и акта о оснивању, као и на основу закона (и то како Закона о удруженом раду, тако и Закона о облигационим односима). ОУР може, у одређеним случајевима које предвиђају законски прописи, да одговара супсидијерно. Пошто испуни своју обавезу у целости или делимично ОУР има право регреса према осталим дужницима.

Кад је реч о заступању ОУР, треба истаћи да је ово питање регулисано како Законом о удруженом раду тако и Законом о облигационим односима. Према чл. 85. Закона о облигационим односима „уговор који закључи заступник у име заступаног лица у границама својих овлашћења обавезује непосредно заступаног и другу уговорну страну“. Према овом Закону (чл. 845 „овлашћење за заступање заснива се на закону, статуту или другом самоуправном општем акту, акту надлежног органа или на изјави воље заступаног (пуномоћје)“. Од значаја је истаћи да према новим прописима директор ОУР није *ex lege* заступник ОУР (као што је то било до 1973). Нови прописи одређују да статутом или другим самоуправним општим актом може бити одређено да неко други (а не директор) заступа ОУР. Постоје, међутим, пуномоћници по задужењу и о њиховом положају се говори у Закону о облигационим односима (чл. 98).

У погледу овлашћења лица која заступају ОУР аутор анализира питање овлашћења лица одређених самоуправним општим актом, а нарочито случајеве кад су тим актима одређене границе овлашћења (овлашћење за обављање само одређених послова или за закључење само одређених уговора, на пример).

3. М. Ведриш, *Опћи дио грађанског права по Закону о обвезним односима* (п. 245 — 344).

С обзиром на чињеницу да се доношењем Закона о удруженом раду 1976. године у Југославији одустало од идеје да се донесе целовит Цивилни кодекс, појавио се проблем општег дела грађанског права. Према владајућем схватању општи део грађанског права треба да садржи скуп правила, начела и института који су заједнички за све делове грађанског права. Тако посматрано тај део не може да се „прилепи“ ни уз један закон, нити се може донети посебан закон у коме би се у целости регулисало оно што спада у општи део грађанског права. Један део тих начела садржан је у Закону о облигационим односима, мада по схватању аутора то није довољно, те следствено та ситуација може да изазове одребене проблеме у пракси.

Аутор критикује систематизацију како општег тако и посебног дела Закона о облигационим односима, сматрајући да није добра јер с тим у вези није било чврстих критеријума, мада истовремено подвлачи да није лако наћи критеријуме који би били потпуно адекватни односима који улазе у круг који је тим критеријумом одређен.

Закон о облигационим односима наводи (чл. 25) да се одредбе Закона које се односе на уговор примењују на све врсте уговора, сем ако за уговоре у привреди није изричито другачије одређено. У истом члану се даље предвиђа да ће „одредбе тог Закона“ које се односе на уговоре на одговарајући начин да се примене и на друге правне послове“. Аутор сматра да ове одредбе нису довољне да покрију односе који се у промету стварају (с тим у вези он указује на одребене односе који су остали ван домашаја Закона).

Знатан део свог излагања аутор је посветио питању основе (causae), чију дефиницију Закон не даје, али наводи да „свака уговорна обвеза мора имати допуштену основу“. Закон о облигационим односима регулише и питање „предмета обвезе“ (чл. 46 — 50), као и форме правних послова (усмена, писмена, правни посао склопљен пред сведоцима, пред надлежним органом).

Аутор обрађује и питање заблуде (у погледу лица, околности), неспоразума и дејства које ове ситуације могу имати на правни посао. Југословенски Закон о облигационим односима познаје институт неважности уговора и с тим у вези регулише питање ништавости (апсолутне и релативне), као и последице које ништавост има на уговор (чл. 103 — 110). Рушљивост уговора је регулисана чл. 111 — 117. Аутор се посебно осврнуо на ситуацију рушљивости за случај кад уговори нису сагласни са самоуправним споразумом (чл. 118 — 120). Правило је да се уговор мора усагласити са самоуправним споразумом, односно уговор ће се сматрати рушљивим у оном делу у коме је супротан самоуправном споразуму.

4. Ж. Матић, *Обвезноправни односи с међународним, међурејубличким и међупокрајинским обиљежјем* (п. 349 — 390).

Закон о облигационим односима регулише питање меродавног права у случају сукоба рејубличких односно покрајинских закона (чл. 1099 — 1105). Ово питање је значајно због тога што су у Југославији рејублике и покрајине уставом овлашћене да многа питања уређују саме својим прописима, па се с тим у вези не може унапред знати меродавно право за случај кад један облигациони однос који има међународно обележје упућује на „југословенско“ право. Да би се овакви случајеви успешно решавали Закон о облигационим односима садржи правна правила интерлокалног права која дају одговоре о томе које ће право бити коначно меродавно. Од облигационих односа који имају интерлокално (међурејубличко-међупокрајинско) обележје може се споменути правна и пословна способност физичких односно правних лица; права и обвезе из уговора; облигационоправна дејства која се тичу некретнина; вануговорна одговорност за штету; облик правних радњи и др.

Према Закону о облигационим односима (чл. 1100) на права и обавезе у погледу непокретности примењује се право рејублике односно покрајине на чијој се територији непокретност налази. За обавезе из уговора важи принцип аутономије воље странака, с тим што ако странке не изаберу меродавно право (одређење рејублике или покрајине), као супсидијарно право примениће се право рејублике односно покрајине на чијој територији је уговор закључен (чл. 1101). На права и обавезе који настају проузроковањем штете ван уговора примењује се право рејублике односно покрајине на чијој територији је извршена штетна радња или су наступиле штетне последице (чл. 1102). У погледу застарелости важи право меродавно за садржину права и обавеза (чл. 1104).

Аутор се такође осврнуо и на изворе југословенског међународног приватног права. С тим у вези он указује пре свега на одређене међународне уговоре које Југославија закључила у којима се предвиђа право које се примењује на облигационоправне односе. Он такође анализира релевантне одредбе нацрта Закона о међународном приватном праву и поступку обраћајући притом посебну пажњу на аутономију воље уговорних страна.

На основу напред изнетог кратког осврта може се закључити колико је ова књига професора загребачког Правног факултета Драгоцен извор информација за све оне који се баве овом граном права. Чињеница да је приступ сваког од четири аутора различит не умањује дату оцену јер различити приступи одражавају како материју која је предмет прилога, тако и личност аутора који је прилог писао. Заједничко свим ауторима је изванредно познавање „своје“ материје. То је један од разлога што се често компликована материја излаже течно и лако се прати и разуме. Књига обилује упоредноправним анализама без којих се данас — бар кад је реч о Југославији — не може замислити ни један озбиљнији рад у овој области. Због свега овога књига је студиозан и добро

документован приручник за област облигационог и привредног права па није необично што је наишла на велико интересовање југословенске правничке јавности.

Иако садржи низ врло критичких примедби на рачун „тек рође-
ног“ Закона о облигационим односима књига (можда баш због тога)
подстиче читаоца да са више знатижеље и личне процене посматра како
Закон у целини тако и поједине његове одредбе. Импонује академско
поштење аутора да отворено укажу на недостатке Закона, што на
жалост није пракса југословенских теоретичара који најчешће нове
прописе објашњавају а не процењују критички. То све, међутим, није
сметало проф. Голдштајну да на самом почетку књиге истакне да је доно-
шењем Закона „у правној историји Југославије отворено ново поглавље“,
са чим се слажемо, као и са већином примедби упућених Закону које
су изречене у овој занимљивој књизи.

Ј. Вилус